

YENİ TÜRK EDEBİYATI

ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Ocak-Haziran 2016/8:15 (152-161)

**CİĞERDELEN'İN KADIN KAHRAMANLARININ C.G. JUNG'UN KOLEKTİF
BİLİNÇDİŞİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ***

Dilan Yamaç**

ÖZ

Safiye Erol, Çağdaş Türk edebiyatının mühim kadın yazarlarından biridir. Yazarın romanlarında işlenen başat temler kişinin kendini arayışı ve milli kimlik bilincine erişme mücadelesidir. Erol, modern kadın tipleri yaratır ve bilhassa onların olgunlaşma süreçlerini işler. Carl Gustav Jung ise XX. yüzyılın önemli psikanalistleri arasındadır ve kolektif bilinçdışı teorisi ile arketip kavramlarını ortaya koymuştur. Bu çalışmada Safiye Erol'un en bilinen romanı olan *Ciğerdelen* ele alınacak, romandaki önemli kadın karakterler, Carl Gustav Jung'un kolektif bilinçdışı kuramı üzerinden incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Safiye Erol, Carl Gustave Jung, Ciğerdelen, Kolektif Bilinçdışı, Arketip.

ABSTRACT

**THE REVIEW OF CIGERDELEN'S WOMAN CHARACTERS BASED ON C.
G. JUNG'S COLLECTIVE UNCONSCIOUS THEORY**

Abstract: Safiye Erol is one of the most important woman authors in modern Turkish literature. Principle themes of her novels are the search for identity of the person and the struggle to reach national consciousness. Erol, creates modern female types and writes the lifetime maturation period of female characters especially. Carl Gustav Jung is the important psychoanalyst of the 20th century. He developed the collective unconscious theory and archetypes. In this study, Safiye Erol's most popular novel *Cigerdelen* will be addressed and important woman characters of this novel will be examined with the Carl Gustav Jung's collective unconscious theory.

Key Words: Safiye Erol, Carl Gustav Jung, Cigerdelen, Collective Unconscious, Archetype.

* Bu makale 4 Aralık 2014 tarihinde İstanbul Şehir Üniversitesi ile Kubbealtı Akademisi işbirliğince düzenlenen Safiye Erol Sempozyumu: Kadın Yazarlığın Tarihi II'de sunulan "Ciğerdelen'in Kadın Kahramanlarının C.G. Jung'un Kolektif Bilinçdışı Kuramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
dilanyamac@gmail.com

Giriş

1902 doğumlu Safiye Erol, milli şura sahip, Türkiye'nin gelişmesi için hizmete hazır bir romancıdır. Lise ve üniversite tahsili ile şarkiyat doktorasını Almanya'da yapan romancı, yurda döndükten sonra deneme, tercüme ve küçük hikâye türlerindeki çalışmalarıyla 1927'de edebiyat dünyasına adım atar. Romancılığa ise 1938'de başlar ve dört roman kaleme alır. Bunlar *Kadıköyü'nün Romanı* (1938), *Ülker Fırtınası* (1944), *Ciğerdelen* (1946) ile 1955'te Tercüman Gazetesi'nde yayımlanan ve ancak 2001'de kitap halinde basılabilen *Dineyri Papazı* isimdeki eserlerdir. İlk romanlarından itibaren kadın problemlerini, kadının çevresi ile olan münasebetlerini işleyen yazar, romanlarının temelindeki aşk duygusunu ferdi plandan Allah'a ve cemiyete doğru genişletir (Yardım, 2003: 199-200). Yazarın üzerinde durduğu esas mesele milli şuurun idraki ve bunun ekseninde bireyin "ben" olma mücadelesidir. Safiye Erol'un kahramanları çoklukla onları yıpratıcı ilişkilerden sonra kendilerine gelir ve mühim olanın vatana hizmet olduğunu anlar; eş zamanlı olarak da içsel yolculuklarını tamamlayarak "kesret"teki "vahdet" in bilincine varırlar. Bu manada onun romanlarını olgunlaşma romanları olarak nitelendirmek mümkündür.

Safiye Erol ile hemen hemen aynı dönemde yaşamış olan 1895 doğumlu Carl Gustav Jung, aldığı psikanaliz eğitiminin ardından Sigmund Freud'un "bilinçaltı" üzerine çalışmalarını geliştirerek "bilinçdışı" kavramını ortaya koymuş ve bu kavramın kolektif bir bütünlüğe sahip olarak çağlar boyu insanların ortak şuurlarında belli temleri var ettiğini ifade etmiştir (Stevens, 2014: 39-40). Kurama göre mitlerin dünya üzerindeki farklı bölgelerde benzer kalıpları içermesinin sebebi insanlığın ilk dönemlerindeki zihni birikimdir ki bu düşünce onun öncülü Freud tarafından da dile getirilmektedir (Freud, 2016: 27). Jung, bu fikri "arketip"ler ile somutlaştırır:

Jung'a göre arketipler temelde tüm insanların ortak davranış özelliklerini ve sıradan deneyimlerini başlatan, denetleyen ve aracı olan içkin nöropsişik merkezlerdir. Dolayısıyla arketipler uygun durumlarda sınıf, inanç, ırk, coğrafya ya da tarihsel dönem fark etmeksizin insanlarda benzer düşüncelerin, imgelerin, mitolojik motiflerin, duyguların ve düşüncelerin belirmesine neden olur. Tek bir bireyin tüm arketipik donanımı, kolektif bilinçdışını oluşturur. Bu kolektif bilinçdışını yetkesi ve gücü merkezi bir çekirdekte toplanır; kişiliğin bütünleşmesinden sorumludur ve Jung buna benlik der (Stevens, 2014:72).

Carl G. Jung, aynı zamanda milletlerin de birbirlerinden farklı psikolojik altyapılara sahip olabileceğini düşünmektedir. İkinci Dünya Savaşının fikri alt planının milletlerin “gölge” olarak tabir ettiği gizli ruhsal yapılarını birbirlerine yansıtması olduğunu düşünen araştırmacı, insanlığın tek bir köke sahip olsa dahi ayrı ayrı dallara ayrıldıklarını ve bu ayrılıkların da psikolojik farklar şeklinde tezahür ettiğini dile getirir (2014: 199-200).

***Ciğerdelen* ve Kolektif Bilinçdışı**

Safiye Erol’un romanları arasında en bilineni olan *Ciğerdelen*’de yazar, güçlü kadın karakterler yaratır ve tarihi süreçte kadınların erkeklerle birlikte üstlendikleri önemli rolleri vurgular. Yazar, *Makaleler*’inde “Kadınlara Dair” başlığı altında, Schopenhauer’ın kadınlar hakkındaki oldukça olumsuz söylemlerine yer verirken, fiziksel yapı itibarıyla ön plana çıkmaya çalışan kadın tipinin filozofun kadınlara dair olumsuz tespitlerine uygun olduğunu; lakin modern dönemde varlık gösteren kadınların başarısının Schopenhauer’ı yanılttığını ifade eder. Ayrıca

Filvâki ekseriyet hâlâ horozun etrâfında fındırdeşen bir tavuk hayâtı yaşıyorsa da yine hatırı sayılır bir kısmı, bir yandan erkeğin nasıl kaşıkla yedirir, sapı ile çıkarır takımından olduğunu bildiği, diğer taraftan kendisine kâfi derecede maddî ve mânevî kuvvet bulduğu için hayat cengine girmişti. Bir çok erkekler meslek hayâtında kadını ciddî telâkkî etmiyorlar. Bunların hâli gâlibâ tavşan ile kaplumbağa hikâyesindeki tavşanın vaziyetine benzeyecek.

sözleriyle de toplum içinde kendi ayakları üzerinde durabilen kadın tipine verdiği önemi vurgular (Erol, 2002: 30). Bu bağlamda *Ciğerdelen*’i bir kadın romanı olarak okumanın mümkün olduğu söylenebilir.

Ciğerdelen’de 1940’lar Türkiye’si kahramanlarının hikâyeleri ile bu kahramanların atalarının başlarından geçenler iç içe anlatılır. Kazım Yetiş, *Dönemler, Problemler, Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı II* isimli çalışmasında, *Ciğerdelen*’in bir milli kültür ve milli hüviyet problemi taşıdığını ve geçmişle günü birleştirirken ferdi bir hayat macerasında dahi günün geçmişin üzerine kurulduğunu işlediğini söyler (2013: 511). Sema Uğurcan ise eserde aktüel zamandaki sosyal ve psikolojik olayların temelindeki tarihî izlerin belirtildiğini vurgulayarak romanın çift zamanlı yapısına açıklık getirmiş olur (2012: 364). Romanda aktüel zamanı başkarakterlerden Mimar Turhan Tuna aktarırken geçmiş zaman ile ilgili hikâyelerin müellifi romanın ana kadın karakteri Cangüzel’dir. İncelememizin konusu dâhilinde bulunacak “Sarı Sipahiler”, “Yedi Peçeli” ve “Ciğerdelen” isimli hikâyeler geçmişteki olaylar vesilesiyle kaleme alınmış tarihi hikâyelerdir. İnci Enginün, *Ciğerdelen* kalesi çevresindeki bu

hikâyelerin bugünkü tutkulu aşkları açıklayan birer anahtar mahiyetinde olduğunu söyler (2012: 322-323). Tarihi hikâyelerin aktarımı ile Erol, aynı zamanda bir milletin milli şuurunu canlandırmak ve yeni nesiller üzerinde tesir yaratmak amacı taşır gibidir. Çiğerdelen romanı incelenecek olursa XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde cereyan eden hadiselerin kahramanları için Osmanlı yerine Türk ifadesinin tercih edildiği görülür. Osmanlı Devleti'nde sınır boylarındaki aşiretlerin kimliklerini toplumun diğer kesimlerine göre daha iyi muhafaza ettikleri bilinmekle birlikte romanda “Turan ülküsü” ve “kızılelma” gibi kavramların da kullanılmakta oluşu yazarın Türklük şuurunu ortaya koymaktaki çabasını göstermek açısından önemlidir.

Eserde, Avrupa'da tahsilini yaptıktan sonra yurda dönen Turhan Tuna'nın uzaktan akrabası olan Cangüzel/Canzi ile karşılaşip ona âşık olması anlatılmaktadır. Birbirine son derece uygun olan bu çiftin baş etmesi gereken en mühim mesele kıskançlıktır. Zira daha yakın zamanda başından kötü bir evlilik geçmiş olan Canzi, her ne kadar Turhan'ı sevse de ilişkilerini zamanın yönlendirmesine bırakmak istemekte, Canzi'ye tutkuyla bağlı olan Turhan ise onun bu davranışlarına anlam verememekte ve hayatında başka birinin olmasından şüphelenip kıskançlıklar yapmaktadır. Romandaki çatışma unsurlarından biri olan bu tutum sonucu Canzi, duygularına engel olamayan Turhan'ın ilişkilerini çıkmaza sürüklemesinin önünü almak maksadıyla atalarının tarihinden ilham alarak yazdığı hikâyeleri Turhan'a okutur ve ondan kendini anlamasını ister. Bu hikâyeler ve aktüel zaman süresince Turhan'ın geçirmiş olduğu kıskançlık krizleri sonunda yaşananlar onunla Canzi'nin olgunlaşmasına ve “orta kat”a erişmesine vesile olur. Böylece roman insani ve milli bilincine kavuşmuş insanların huzuru ile sona erer. Görüldüğü gibi romanda, çerçeve metnin ve üç hikâyenin temel maksadı zihni manadaki tekâmülü ortaya koyabilmektir.

Carl G. Jung'un “bilinçdışı” kuramı Canzi ve onun soyundan gelen hanımların hayat hikâyeleri dâhilinde işlenip sonuç alınabilecek denli kısa bir süre üzerinden ele alınamaz. Ancak irksal şuurun bu hanımların her birindeki varlığı ve insanlığın ortak atalarından kalma arketipik yapının tezahürünün ortaya konabilmesi açısından aynı soya bağlı farklı kuşaklardan hanımların üzerinde durmak, kuramın bütünselliğini roman üzerinden gösterebilmek için daha uygun olacaktır. İncelememizde karşılaştırılacak kadın kahramanlar Canzi, Cangüzel ve Zühre'dir. Turhan Tuna'nın sevdiği kadın ile aynı ismi taşıyan Cangüzel onun büyük ninesi, Zühre ise Cangüzel'in oğlu Sinan'ın sevdiği kadındır. Cangüzel ve Zühre, Canzi'nin kaleminden çıkmış isimler olsalar da, tarihte Türk kadınının sahip olduğu davranış kalıplarının ortaklığı itibariyle gerçekçi karakterler olarak incelenebilirler.

Romanın başat kadın karakteri Canzi, 1940'lı yılların modern Türk kadınıni temsil etmektedir. Gerek kılık kıyafeti ile duruşu gerek ise yabancı ve yerli ahablarıyla kurduğu münasebetlerle Batılı yaşam tarzını özümseyebilmiş bir isimdir; ancak Canzi yalnızca Batı demek değildir. Ruhunda atalarının birikimini taşır. Bunun en somut delili Canzi'nin ayrıldığı eşi Haşmet'e sıklıkla söylediği “baş ucumda dedelerimin kılıcı asılı durur” (Erol, 2011: 36) sözüdür. Haşmet, zevk için yaşamayı kendine gaye edinmiş biridir; fakat Canzi aşk kavramına inanmakta ve saygı duymaktadır. Ayrıca her ne kadar hayat karşısında zarif bir eda ile dursa da inandığı değerlere karşı gelindiğinde içinde adeta yeni bir ruh peyda olmaktadır. Bu Canzi'nin bilinçdışı “gölge”si olarak kabul edilebilir. “Gölge”, benlik ve egonun haricinde olan bir alt kişiliktir. İnsanlar büyümeye başladıkları zamandan itibaren kendilerine bir “persona” edinir ve dış dünyaya karşı bu yönlerini gösterirler. “Gölge” ise ruhun gizil kalmış yüzüdür. Ne kadar istenmeyen ilan edilse bile ısrarcı gücüyle kişiliğin hemen arkasından gelen bir dost gibidir (2014: 92). Canzi, modern kültür dâhilinde yetiştirilmiş idealist bir öğretmen olsa da atalarından gelen coşkun bir ruhsal yapıyı da bünyesinde bulundurmaktadır. “Gölge”si de bu coşkun duyuştan beslenmiştir. Onun dik başlı tavırlarına Haşmet katlanamaz ve Canzi'den ayrılmak ister oysa onunla bir soydan gelen Turhan için durum farklıdır.

Turhan, Canzi'yi gördüğü ilk anda ona bağlanmıştır. Bunun sebebini ise Canzi'ye asıl ismini sorduğunda öğrenir. Turhan, Cangüzel ismini duyduktan sonraki heyecanlanır zira Macaristanlı Cangüzel Sarı Sipahilerden Mustafa Durakça'nın karısıdır. Soya ilişkin birkaç sorudan daha sonra Turhan'ın zihninde yanıt kesinleşir. Canzi de kendisi gibi Hersekoğlu Ahmet Paşa'nın torunlarından. Bu durum romanda da dikkatlice ele alınır zira aynı soyun üyeleri farklı kuşaklara tabii bulunsalar dahi evveliyatlarından gelen kültürel birikim, hayatı kavrayış açısı ortaktır. Bilinçdışı aynı milletten ve hatta soydan olan bu iki kişinin ruhani birlikteliğini sağlamaktadır: “Benim iklimim. Tevekkeli değil... Benim toprağım, benim mayam, benim hamurum! diye göklere çıktığım boş değilmiş. Acı meslek tecrübeleri, bin türlü dünya dalavereleri içinde taş kesilmiş gönlümü bir bakışta eritiveren bu sonsuz yakınlık meğer ne derin köklerden geliyormuş.” (2011: 40-41).

Turhan'ın kıskançlık kaynaklı taşkınlıklarını dizginlemek isteyen Canzi, okuduğu takdirde kendini bulacağını söyleyerek Turhan'a kâğıtlar verir. Bu kâğıtlarda “Sarı Sipâhiler” hikâyesi yazmaktadır. Hikâye, Canzi ve Turhan'ın ait olduğu soya dairdir. Kitaba ismini veren Ciğerdelen palankasının düşman eline geçmemek için canını ortaya koyan uç beylerinin bağlı bulunduğu aşiret çerçevesinde gelişen hikâyede ana karakterler Veli Koca ve onun torunu Mustafa Durakça ile gelini Cangüzel'dir. Hikâye, soyun kurucu unsuru olarak sunulan

Hersek Ahmet Paşa'nın oğlu Koca Turhan Bey'in Stulni-Belgrad sancağında Şahinkonak çiftliğini büyüterek yurt kurmasıyla başlar. Böylece roman da okuru kahramanların milli şuurlarının ilk filizlerine götürür. Nitekim Koca Turhan Bey'in vatanın ilerlemesine dair sözlerini Canzi ve Turhan da paylaşır, Koca Turhan Bey'in toprak genişlemesine bağlı hizmeti bu kez vatanın imarı ve eğitim seviyesinin yükseltilmeye çalışılmasıyla kendini bulur.

Veli Koca, Ciğerdelen savunması sırasında şehit düşen babası ve oğlundan sonra yönetimi tek başına devralır ve torunu Mustafa Durakça'yı Şâhinkonak'a yakışır bir bey olarak yetiştirir. Veli Koca'nın konakta saygıda ve sevgide kusur etmediği isim Mustafa Durakça'nın annesi, gelini Sümbül Hanım'dır. Türk kadınının gelenek içinde saygıdeğer bir konumda oluşunu ve çalışkanlığını temsil eden bu hanım adab-ı muaşeretini bilen, "güya hanım sultan gibi" bir kadındır. Veli Koca bir gün başvezirin yanından dönünce gelinine Mustafa Durakça'yı sorar ve onun Macar Kemeni Beyzâde'nin kızına tutulduğunu öğrenir. Ancak Mariska küçük yaştan amcaoğluna sözlüdür. Bunun üzerine kızı almaya gelen amcaoğlunun yolu kesilir ve Mariska Şahinkonak'a gelin getirilir.

Müslüman olduktan sonra Cangüzel adını alan Mariska, zamanla Şahinkonak'ın hayatına alışmaya çalışır. İlk günlerde konak halkı onun dönüşümü için yoğun bir çaba harcar. Onu Türk hamamına sokarlar, Türk elbiseleri giydirebilirler, Türk yemekleri yedirirler. Ancak bilincinin farklı bir altyapıya sahip olması ve yaşanmışlık gereği bu adaptasyon süreci layığına gerçekleşmez. Cangüzel, yeni hayatına alışmaya çalışır ama onun içinde de atalarının ruhu bulunmaktadır. Bir süre sonra daha fazla özgürlük talep etmeye başlayacaktır. Dahası kendisinin düşman addedilen bir soydan olması onun okunan türküleri ve destanları olumsuz manada kendi üzerine alması sonucunu doğurur:

Şâhinkonak'ın taşı duvarı her dem Sarı Sipâhilerin, Murat Reis'in, Bosna serhatlilerinin destanını okur. Usanç verecek kadar... Kaynanasından acemi cariye varıncaya kadar kadınlar kendisine karşı öğünüyor, kendisini kıtılanıyordu sanki. Hep harem bölüğünde geçen hayatı kanıksamıştı artık. Mustafa'ya kaç defa söylemişti: 'Ağam sıkılıyorum. Gün dönümü bayramında Macar köylerine gidip seninle raks etmek isterim (2011: 90-91).

Dansa gitme ve sonrasında ava çıkma çağrılarına karşılık bulamayan Cangüzel bir gün kimsenin beklemediği şekilde kendi başına hareket edip kaynanasına kendisinin bir Hersek kızı olduğunu dilediği gibi oturup kalkabileceğini söyler ve ata binip konağı terk eder. Eve geri getirildiğinde ise müthiş bir isyan dalgası içine girer: Kendisine getirilen yemekleri döker, Tokaz şarabı, paprika gevreği gibi kendi yöresine ait yemeklerin getirilmesini şart

koşar. Kendisini kilit altına koyan Mustafa Durakça'nın ondan konak halkı önünde özür dilemesini talep eder. Bütün bu gerginliklerin sebebi ise Cangüzel'in gebe olmasıdır. Gebe olunca vücudundaki reaksiyonlara bağlı olarak psikolojik dayanıklılığı çözülmüş, “persona”sına hâkim olamamaya başlamış ve bilinçdışıdaki “gölge” ortaya çıkmıştır. Bu yapı Canzi karakteri ile paralellik taşımaktadır Cangüzel gibi uyumlu bir yapıya sahip olan Canzi de dış uyarılar onu tetiklediği takdirde gölgesinin güdümünde hareket etmektedir. Bu iki kadını önemli ve benzer yapan özellik de çoğu insan gibi “gölge”lerini bastırmamaları onun varlığını -farkında olmayarak- kabullenmeleri böylece kendi özlerini ortaya koyabilmeleridir.

Cangüzel, eşi Mustafa Durakça'yı genç yaşta Ciğerdelen savunmasında kaybeder; bundan dolayı, zaten çok düşkün olduğu oğlu Sinan'a daha da sıkı bağlanır ve kendisine yöneltilen uyarılara aldırılmaz. Çevresindekiler bunu evlat sevgisi değil kara sevda olarak niteler. Nitekim büyümeye başladıkça Sinan'ın verdiği tepkiler, ailedeki alışılmış davranış kalıplarının dışındadır. Sinan korkaklık gösterir, تنها yerlerden ve karanlıktan ürker.

Carl G. Jung her erkeğin içinde bilinçdışı bir kadın her kadında da bilinçdışı bir erkek bulunduğunu söyler. Bu fikir çağlar boyunca insanlığın bilinçdışı sembollerinde kendini göstermiştir. Jung, bunlara “animus” ve “anima” isimlerini verir. “Anima, erkeğin ruhundaki belli belirsiz duygular, huylar, sezgiler, akıldışı olana karşı duyarlılık, kişisel sevgi yetisi, doğa sevgisi, en önemli olarak da bilinçdışını algılama yetisi gibi bütün dışil psikolojik eğilimlerin gelişmesidir.” (Jung, 2007: 177). “Anima” ile ilk karşılaşma anne figürü üzerinden kendini gösterir. “Anima” kompleksi anneyi olumsuz algılama şeklinde olursa hırçınlığa yol açabilirken bu durumun aksi erkeği bambaşka bir yönde etkiler, anneye aşırı olumlu yaklaşım onun efemine bir karakterde olması yahut kadınlara av hâline gelebilecek bir yapıya sahip olarak yaşamın ağırlığı ile baş edememesi sonucunu doğurur (2007: 179). Nitekim Veli Koca tarafından annesinden ayrılan Sinan artık onu reddedip annesinin mahvına yol açacak; ancak kendisi de “Yedi Peçeli” hikâyesinde görüleceği üzere hayat boyu onu arayacaktır.

Eserdeki ikinci hikâye olan “Yedi Peçeli”, yine Turhan'ın taşkınlıkları sonucunda bunların nelere mal olabileceğini anlaması için Canzi tarafından yazılmıştır. Hikâye konağın kâhya hanımı –aynı zamanda da konağın hanım ve beylerinin yetişmesine birinci elden katkıda bulunduğu için manevi büyükanne konumunda olan- Advıye Molla'nın Hafız Nuri'nin bir Macar soylu hanımından olma kızı Zühre'ye anlattığı “Yedi Peçeli” masalı ile başlar. Yedi Peçeli lakabına sahip kişi, masaldaki sultanın evli olduğu şehzadedir. Sultan merakına yenilerek onun peçelerini tek tek kaldırır fakat yedinciyi sıyrınca şehzade alev alıp

yanmaya başlar. Bundan sonraki aşamalarda ise sultan bu laneti kaldırmak için çeşitli kılıklara girerek dünyayı dolaşacak, karşısına çıkan güçlükleri yenecek ve en sonunda cadının bindiği küpe saklanıp sihirbazların bulunduğu çölde Yedi Peçeli'nin merhemini bularak lanete son verecektir. Masalı her seferinde ilgiyle dinleyen Zühre de kendini sultanın yerine koymaktadır.

Carl G. Jung, “ruh”un yani bilinçdışının düşlerde olduğu gibi mit ve masalarda da kendini anlatmakta olduğunu düşünmektedir. Ona göre arketipler, bu etkileşim içinde “oluşum, yeniden oluşum, ebedi zihnin ebedi eğlencesi” olarak görünürler (Jung, 2013: 87). Jung, “animus” arketipini açıkladığı bir değerlendirmesinde masalarda sık olarak kadın kahramanın gizemli, bilinmeyen sevgilisine ya da kocasına soru sormasına izin verilmediğini ya da onunla ancak karanlıkta buluşabildiğini, yüzüne bakamadığını anlatır. Kadına söylenen ancak kör bir sadakat ya da sevginin erkeği eski haline döndürebileceğidir. Ancak kadın kahraman bunu başaramaz. Her seferinde sözünü bozar ve sevdiğine ancak zorlukla uzun yıllardan sonra kavuşabilir. Jung, bunun yaşamdaki koşutunun bir kadının kendi “animus” sorunu ile bilinçdışı uğraşısının çok acıya ve zamana neden olması olduğunu söyler (2007: 193-194). Tıpkı erkekteki “anima” gibi kadında da “animus” bulunmaktadır. Bu, kadındaki eril özelliktir. Kendini olumlu yahut olumsuz surette gösterebilir. Olumsuz “animus” kadında hadiselerle belirli sınırlarla bakma ve sürekli sorgulama biçimindedir. Kadın “animus”unun kim olduğunu ve kendisine neler yaptığını fark ederek gerçeklerle yüzleşebilirse “animus”un olumsuzluğu da ortadan kalkacak, o artık kadın için bir kılavuz konumuna gelecektir (2007: 189-195). Hikâyenin özünü de Zühre'nin ve Sinan'ın kendi “anima” ve “animus”larının farkına varışları oluşturmaktadır. Böylece bu kahramanlar olgunlaşabileceklerdir.

Hikâyenin ilk kısımlarında Hafız Nuri, kızı Zühre'yi Mustafa Durakça'nın kızkardeşi Zeynep Hanım'ın yaşadığı Bahçesaray'a götürür ve onun hiçbir zaman Şahinkonak'a getirilmemesini vasiyet eder. Şahinkonak'ta Veli Koca da göçünce yalnız kalan Adviyeye Molla ise bu nasihatini dinlemez ve olaylar zincirini başlatmış olur. Zühre, konağı çekip çeviremeyen, para kıtlığını müftünün hastalıklı ve yaşı geçkin baldızıyla evlenerek telafi eden Sinan Ağa'nın dikkatini çekmiştir. Aynı şekilde Zühre de ona âşıktır. Hikâyede bu âşık olma anı, “Sultân-ı Aşk”ın gelip Zühre'yi müridi olarak seçmesiyle masalsi bir atmosferde anlatılır. Bunun üzerine Sinan, Zühre'ye de nikâh yapar. Konaktakiler Zühre'ye bu evliliğin doğru olmayacağını söyleseler dahi Zühre, “Yedi Peçeli”nin peçeleri altında ne olduğunu merak etmekte ve Sinan'ın aslında görüldüğü gibi olmadığına inanmaktadır. Ancak Sinan'ın hasta olduğu için uzun süre Şahinkonak'a gelemeyen ilk eşi Düriye, sonunda gelir ve Zühre için

karanlık günler başlar. Bundan sonra sevgilerine karşı koyamayarak görüşmeye devam etmeleri, Nuri isimli evlilik dışı oğullarının doğması ve onun Sinan'ın Düriye Hanım'dan olma oğullarından daha başarılı olması; fakat Ciğerdelen savunması sırasında ölmesi anlatılır. Bu süreçte Zühre Sinan'ın peçelerini birer birer kaldırmıştır. Peçelerin simgelediği değerler, tekâmüle giden yolda ortadan kaldırılması gereken korkaklık, insafsızlık vb. unsurlardır. Hikâyede hadiseleri çözümleyen Zühre olur. Yıllar yılı Sinan'ın mihnetlerine katlanmasına rağmen bir gün ona meydan okur ve bunca zaman kendisine neden eziyet ettiğine dair hesap sorar. Sinan'ın bu hesap sorma karşısında Zühre'nin onu annesi kadar sevemeyeceğini fark etmesi kendi “anima”sıyla yüzleşmesidir. Zühre ise Sinan'dan aldığı cevap vesilesiyle bunca yıl hata yaptığını düşünür. O da “Yedi Peçeli”nin peçelerini indiren sultan gibi davranır, kendi “animus”u ile yüzleşmez. Bundan böyle yapması gereken ise Sinan ile Nuri’yi birbirinden farklı görmeyerek Sinan’a annelik etmesi, onun “anima”sının yerine geçebilmesidir. Böylece kadın-erkek ilişkisi belli bir zemine oturmuş olur.

Oğlunun ölümünden sonra içine kapanan karakter, babasından gelen genetik mirasın ve onun yol göstericiliğinin etkisiyle tasavvufun aşamalarını kat eder. Öyle ki kendisi hem Müslüman hem de Hıristiyanlar tarafından mübarek bir zat olarak görülüp “kuşlu nine” olarak adlandırılır. Böylece aşkı arayarak başladığı macerası Allah’ı arama yoluna girer. Ondaki bu tekâmül Sinan’ı da etkiler ve her ne kadar içindeki korkaklığı hâlâ bastıramasa da Zühre’nin ölümü ile kendine gelir kuşanarak ömründe ilk kez savaşa gider.

Turhan, Canzi ile ayrıldıktan sonra milli şuura erme sürecinin bir basamağı olan Trakya’nın İmar Planı için Keşan’a gitmiştir. Bu süre içerisinde Canzi ile görüşmeler de birbirlerinden haberleri olur. Bu süre zarfında küs oldukları hâlde Turhan Canzi’nin hikâyelerinin de eşliğinde hatalarının bilincine varır ve bilhassa vatana dair hisleri onun olgunlaşmasına yardımcı olur. Canzi’nin gelip kendisine bir bebekleri olacağını söylemesiyle hayal kırıklığı yerini mutluluğa bırakır. İkili sanatkârlar olarak göğün yedi kat üzerine çıkıp yedi kat dibine geçerler ancak en sonunda hakikati kabullenme ve şuura erme manasına gelen “orta kat”ta kendilerine yer bulurlar.

Sonuç

Romanda sözü edilen üç kadın karakter çağlar boyu birbirlerini tamamlayan özellikler göstermektedir. Karakterlerden kültür değişikliği yaşadığı için adaptasyon gücünün çeken Cangüzel, “gölge”si ile çatışma hâlinindedir. Kapana kısıldığını hissettiği zamanlarda toplumun hoş karşılamadığı tepkiler vermekten geri durmaz; oğluna ise alışılmışın ötesinde bir bağlılık

göstererek onun anne kompleksine sahip olmasına yol açar. Zühre, “animus”una yenik düşer ve kuşkularına kapılarak ilişki değerlerini sorgular, olgunluğa ermesi ve sevdiği adamın karakterini kavraması uzun zaman alacaktır. Canzi ise romandaki en olgun kadın karakter olarak görülebilir; ancak ikili bir dünya görüşüne sahip olduğundan zaman zaman ani ataklarda bulunabilmektedir. Ayrıca anne kompleksi yaşadığı için uzun yıllar anneyi reddetse de Turhan ile o da olgunlaşacak, yıllar sonra annesini affedecektir. Aynı soydan gelen bu üç kadın karakter damarlarındaki Türk ve Macar kanları ile tarihi süreçte ortak bir şuurun devamı niteliğinde olmuşlar, benzer davranış kalıpları doğrultusunda hareket ederek hayatta olgunlaşma sınavında yer almışlardır.

Kaynakça

- Enginün, İnci (2012). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. 12. Baskı. İstanbul: Dergâh.
- Erol, Safiye (2002). *Makaleler*. Yayına Haz. Halil Açıkgöz. İstanbul: Kubbealtı.
- Erol, Safiye (2011). *Ciğerdelen*. İstanbul: Kubbealtı.
- Freud, Sigmund (2016). *Totem ve Tabu*. Çev. Kâmuran Şipal. 3. Baskı. İstanbul: Say.
- Jung, Carl Gustav (2013). *Dört Arketip*. Çev. Zehra Aksu Yılmaz. 4. Baskı. İstanbul: Metis.
- Jung, Carl Gustav (2007). *İnsan ve Semboleri*. Çev. Ali Nahit Babaoğlu. İstanbul: Okuyan Us.
- Stevens, Anthony (2014). *Jung*. Çev. Nursu Öрге. Ankara: Dost.
- Uğurcan, Sema (2012). *Edebiyatımız: Yazarlar, Meseleler*. İstanbul: Dergâh.
- Yardım, Mehmet Nuri (2003). *Safiye Erol Kitabı*. İstanbul: Bensen.
- Yetiş, Kazım (2013). *Dönemler, Problemler, Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı II*. İstanbul: Kitabevi.